

Csonka Ferenc
(1916–2000)*

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének munkatársai nevében búcsúzom Csonka Ferencről, aki az intézet reneszánsz osztályának volt külső munkatársa évtizedeken keresztül. Amíg tehetette, szerda délutánonként ott ült szokásos értekezleteinken a Ménesi úton, részt vett konferenciáinkon az ország különböző városaiban. Nemcsak kollégáinknak tekintettük, hanem a mestereknek kijáró tisztelettel öveztük.

Mivel irodalomtörténészek, filológusok nevében szólok, búcsúzhatnak a tudóstól, a latin nyelv, a klasszikus és az újabb kori latin irodalom vitathatatlan tekintélyű szakértőjétől, a textológustól, a szövegkiadótól, a műfordítótól. De nem méltatom most részletesen tevékenységét, nem sorolom hosszasan tudományos érdemeit. Nincs is erre szükség, hiszen könyvek, tanulmányok sora hirdeti munkásságának maradandó eredményeit.

Inkább a szellem továbbélésének egy másik módjáról szeretnék szólni néhány mondatot. Az ismeretek közvetítésének egy olyan formájáról, amelyik lassan kivész életünkéből. Ez a veszteség különösen fájdalmas egyre személytelenebbé váló világunkban. Ilyen a tudomány világa is. Egyre nagyobb szerepet kapnak az elektronikusan rögzített adatbázisok, a CD-ROM-okra összesűrített vagy éppen a világhálón keresztül elérhető információhalmazok. Számítógép előtt ülünk. Hideg fénnel világít a monitor, halkan, szenvtelenül kattognak a billentyűk. Elektronikus leveleket váltunk kollégákkal, akiket esetleg sosem láttunk, hangjukat sem hallottuk, üzenetük arctalan betűsor a képernyőn.

A technika csodái folytán szobánkban ülve eljutunk a világ legtávolabbi pontjaira, messzi országok könyvtárainak katalógusaiban tallózunk. Birtokba vesszük az adatokat, többet, mint mennyit emberi agy valaha is összefoghat, áttekinthet. Ugyanakkor elveszítünk valamit, ami sokkal közelebb van... A rideg tények mögül lassan eltűnik a tudásért áldozatokat hozó személyiség varázsa. Hiába keresnénk apró gesztusokat: beszédes hangsúlyokat, egy-egy arckifejezést, jellegzetes mozdulatot. Eltűnik az érző, gondolkozó ember, akinek lényén átszűrve a tudásanyag megtelik lélekkel, a felkutatott ismeret összeforr a kutatóval.

Ezért hagy pótolhatatlan űrt maga után az olyan markáns, senki mással össze nem teveszthető egyéniség, mint akitől most búcsúzunk: egyeseknek Csonka tanár úr, másoknak Feri bácsi. Hiányzik és hiányozni fog kesernyés, sokszor ironikus stílusa. Mintha mindig haragudott volna valamiért. Mintha soha nem lett volna elégedett. Pedig gyakran tapasztalhatta a fiatalabb kollégák tiszteletét, nagyrabecsülését, szeretetét. Szeretetünket, amellyel körülvettük, mert tudtuk, hogy a szigorú külső mögött ott van a segítő szándék. Feri bácsi sosem sajnálta a fáradságot, hogy tudását megossza velünk. Megoldhatatlannak tűnő grammatikai problémák tisztázódtak, értelmezhetetlennek hitt szöveghelyek

* Elhangzott a Farkasréti temetőben, 2000. március 10-én.

váltak világossá. Fordított, magyarázott, idézetek eredetét nyomozta ki, minket is bebo-csátott irodalom- és művelődéstörténeti ismereteinek kimeríthetetlen tárházába. Ha eset-leg nem lett volna elég az emlékezet, Feri bácsi olyannyira csodált memóriája, nem saj-nálta a fáradtságos utánjárást sem, hogy kérdéseinkre választ adhasson. Sokan köszön-hetjük neki, hogy ha kutatásainkban valahol megakadtunk, kimozdulhattunk a holtpont-ról, és folytathattuk, amit elkezdtünk.

Ilyen értelemben, jóllehet nem ültünk ott az óráin az iskolapadban, mi is tanítványai vagyunk. Önzetlen segítőkészsége révén roppant ismeretanyaga a mi munkáinkba is beépült, ahogy ezt a hivatkozások, köszönetnyilvánítások sokasága is bizonyítja. A költő beteljesedett jóslata rá is vonatkozik: „Non omnis moriar” – nem halok meg egészen. Kosztolányi Dezső fordításában:

Meg nem halhatok én. Azt ami bennem a jobb,
sír se földheti már [...]

A mulandó test immár „por és hamu”, de a szellem tovább él. Feri bácsi itt van kö-zöttünk: tudása, tapasztalatai, gondolatai munkáinkban; tisztessége, szeretete, embersége emlékezetünkben.

*Csonka Ferenc műveinek válogatott bibliográfiája**

Monográfia

Hiador [Jámbor Pál], Bp., 1944 [1943]; Paks, 1989 [1990].

Kritikai kiadások

Christianus SCHESAEUS, *Opera quae supersunt omnia*, kiad., Bp., 1979 (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, Series nova, 4);

Johannes BOCATIUS, *Opera quae exstant omnia*, kiad., *Poetica*, 1–2, Bp., 1990; *Pro-saica*, Bp., 1992 (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, Series nova, 12).

Tanulmányok

Állítmányi jelző és értelmező a latin mondatban, Idegen Nyelvek Tanítása, 1971/4, 115–126.

A Dózsa-forradalom első eposzának fordítása (Fordítói tévedések a Paraszti háború-ban), ItK, 1972, 653–680; *Ua.*, Bp., 1973 (Reneszánsz Füzetek, 18); TAURINUS Ist-ván, *Paraszti háború (Stauromachia, id est cruciatorum servile bellum)*: Hőskölte-

* A bibliográfia korántsem teljes – különösen a sokfelé, elszórtan megjelent hosszabb-rövidebb műfordí-tások felsorolását lehetne szaporítani –, mégis talán érzékelteti Csonka Ferenc munkásságának sokrétűségét.

- mény Dózsa György harcáról, tetteiről, haláláról, ford. GERÉB László, Bp., é. n. [1946], Bp., 1972. c. munkájáról;
- Újabb adatok Bocatius (?) egyik röpiratához, MKsz, 1983, 171–181;
- Miskolci Csulyak István ismeretlen levele sógorához, Váczi Gergelyhez, kiad., bev., Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 1988, 179–181;
- A Bocatius-kutatás eredményei és problémái, ItK, 1989, 126–135.
- A Campianus-fordítás, ItK, 1994, 688–694; Ua., A Tíz okok mint fordítás címmel = BALASSI Bálint, DOBOKAY Sándor, *Campianus Edmondnak Tíz okai*, Bécs, 1607; hasonmás kiadása: szerk. HARGITTAY Emil, kiad. HARGITTAY Emil, BÁRCZI Ildikó, tan. BÁRCZI Ildikó, CSONKA Ferenc, HARGITTAY Emil, KRUPPA Tamás, Bp., 1994, 213–233.

Fordítások

- Johannes REZIK, *Oratio Panegyrica...*, ford. = Rákóczi emlékezete 1676–1976, szerk. HOPP Lajos, Bp., 1976;
- Gyöngyösi Gergely krónikája, ford. (ÁRVA Vincével) [Ua. = GYÖNGYÖSI Gergely, *I. Remete Szent Pál remete testvéreinek élete (Vitae fratrum heremitarum ordinis fratrum Sancti Pauli primi heremitae)*, Pilisszántó, 1998], *Első Remete Szent Pál átvitelének története*, ford., *Egy jámbor lélek verse Krisztus Urunk életútjáról Hadnagy Bálint könyvéből*, ford. = GYÖNGYÖSI Gergely, *Arcok a magyar középkorból*, s. a. r., jegyz., bev. V. KOVÁCS Sándor, Bp., 1983;
- PÁZMÁNY Péter, *Egy tudakozó prédikátor nevével irataltott öt levél*, s. a. r., jegyz. BITSKEY István, a latin idézeteket ford., Bp., 1984;
- BOCATIUS János, *Öt év börtönben (Olympias carceraria, 1606-1610)*, ford., jegyz., utószó, Bp., 1985;
- Desiderius ERASMUS, *A keresztény fejedelem neveltetése (Institutio principis Christiani)*, ford., Bp., 1987, 1992;
- Bocskai kíséretében a Rákosmezőn: Emlékiratok és iratok Bocskai István fejedelem és Lalla Mohamed nagyvezír találkozójáról, 1605. november 11., kiad., s. a. r., jegyz. (SZAKÁLY Ferencsel), a latin szövegrészeket ford. (BENDA Kálmánnal), Bp., 1988;
- Ismeretlen vers Hunyadi Mátyásról*, kiad., ford., ItK, 1990, 744–745.
- Ifj. Kállay Lőkös János nevelőjének levele id. Kállay Lőkös Jánoshoz, kiad., ford. Függelék KLANICZAY Tibor *Egyetem Magyarországon Mátyás korában*, ItK, 1990, 575–612. c. cikkéhez;
- SZÖRÉNYI László, *Hunok és jezsuiták: Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből*, a latin szövegeket ford., Bp., 1993;
- IMRE Mihály, „Magyarország panaszja”: A *Querela Hungariae* toposz a XVI–XVII. század irodalmában, a latin szövegeket ford., Debrecen, 1996.

Bartók István